

Світлана Кірсанова,

асистент кафедри іноземних мов,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь, Україна)

Svitlana Kirsanova,

Assistant teacher of foreign language chair,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
(Melitopol, Ukraine)
karrissiamercado77@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-9427-3189

УДК 378.064.3:005.336.5(477)

СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті на основі аналізу наукової літератури узагальнено погляди вчених щодо формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, розглядається структура означеного поняття. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю створення і налагодження конкретного механізму, у якому етнічна самосвідомість виступала б важливим чинником усвідомлення причетності до рідної етнічної культури, розуміння її значення в консолідації української нації, у формуванні її національно-державних інтересів. За сучасних умов глобалізованого полікультурного суспільства підготовленість студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету – це не лише провідна компетентність людини, але й органічний складник її професійної діяльності.

Мета дослідження полягає в розкритті змісту і складників готовності студентської молоді до формування міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету. Змістова структура поняття готовності, на думку авторки, включає полікультурні знання, уміння, навички, внутрішні емоції й емоційно-ціннісні ставлення, культурну обізнаність, що забезпечує розуміння суті різних культурних явищ, їхніх характеристик та взаємозв'язку, наявність проникливості та здатності до оцінювання культурних феноменів, дій представників різних культур та самооцінки власної поведінки.

Результати наукового пошуку надали можливість виокремити структурні компоненти (раціональний, аксіологічний, дієвий, рефлексивний), критерії та показники: мотиваційно-потребнісний (розвиненість мотивів щодо оволодіння знаннями та вміннями полікультурної взаємодії, наявність потреби в їхньому постійному вдосконаленні); емоційно-ціннісний (прояв позитивного ціннісного ставлення до інших культур та їх носіїв, відчуття позитивних емоцій від спілкування з представниками інших соціокультурних спільнот); когнітивно-функціональний (сформованість знань про сутність культури, культурні особливості різних народів, правила та норми комунікації, а також умінь, необхідних для здійснення міжособистісної взаємодії: інтелектуальних, організаційних, комунікативних, рефлексивних); особистісний (сформованість особистісних якостей, необхідних для реалізації міжособистісного спілкування: емпатійність, толерантність, доброзичливість).

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, готовність студентської молоді, полікультурність, середовище, полікультурне середовище, педагогічний університет.

THE COMPONENTS OF STUDENTS PROFESSIONAL READINESS FOR INTERPERSONAL INTERACTION IN THE POLYCULTURAL ENVIRONMENT OF THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Abstract. In the article, on the basis of the scientific literature analysis the scientists views on the formation of students readiness for interpersonal interaction in the multicultural environment of the pedagogical university are generalized, the structure of the specified concept is considered.

The relevancy of the problem is due to the need to create and establish a specific mechanism in which ethnic identity would be an important factor in understanding the involvement of native ethnic culture, understanding its importance in the Ukrainian nation consolidation, in shaping its national and state interests. In the modern conditions of a globalized multicultural society, the student youth readiness for interpersonal interaction in a multicultural environment of the pedagogical university is not only a leading human competence, but also an organic component of the personal professional activity.

The purpose of the research is to reveal the content and components of the student youth readiness to form interpersonal interaction in a multicultural environment of the Pedagogical University. The semantic structure of the readiness concept, according to the author includes multicultural knowledge, skills, inner emotions and emotional values, cultural awareness, which provides understanding of the different cultural phenomena essence, their characteristics and relationships, insight and ability to assess cultural phenomena, actions of different cultures representatives and self-assessment of own behavior.

The results of the scientific research provided an opportunity to identify structural components (rational, axiological, effective, reflexive), criteria and indicators: motivational-necessity (the development of motives for mastering the knowledge and skills of multicultural interaction, the need for their constant improvement); emotional and valueable (the manifestation of a positive valueable attitude to other cultures and their carriers, the feeling of positive emotions from the communication with representatives of other socio-cultural communities); cognitive-functional (the formation of knowledge on the essence of culture, different peoples cultural features, rules and norms of communication, as well as skills necessary for interpersonal interaction: intellectual, organizational, communicative, reflexive); personal (the formation of personal qualities necessary for the implementation of interpersonal communication: empathy, tolerance, friendliness).

Keywords: interpersonal interaction, student youth readiness, multiculturalism, environment, multicultural environment, pedagogical university.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасна дискусія про розвиток нації-держави і про вплив соціокультурних чинників на консолідацію політичної нації стає актуальною для більшості європейських країн. «У суспільному просторі епохи глобалізації мультикультуралізм є однією з форм світогляду, яка прагне сприяти соціальному розвитку і захищати багатоманітність культур, – зазначає О. Ананьева. (Ананьева Е., 2014). «Вочевидь, що у XXI столітті загальна система освіти має змінитися відповідно до нових реалій, що викликані формуванням мультикультурних зв'язків. При цьому особлива роль належить вищій освіті, де власне і народжуються нові концепції освіти в контексті мультикультурної ідеї і суспільних відносин, які удосконалюються.

Сфера освіти покликана і здатна задавати вектор розвитку суспільства. В системі освіти як у сфері виробництва загальних благ ринкові механізми регулювання на основі посилення конкуренції виявляються неефективними і не можуть суттєво впливати на підвищення якості освітнього процесу. А ринкові основи у сфері освіти не здатні забезпечити довготривалі потреби системи економічного і соціального розвитку і формування основ знань. Тому стратегії розвитку освіти як загального блага мають реалізовуватись на основі пріоритету гуманістичних механізмів за умови застосування нових ментальних технологій в освіті» – слушно наголошує науковець (Ананьева Е., 2014).

Різноманітні міжнародні конвенції та угоди декларують важливість національних надбань: Європейська культурна конвенція (1954 р.), Європейська хартія регіональних мов та національних меншин (1992 р.), Рекомендації про Європейський день мов (2001 р.), Рекомендація про внесок Ради Європи у створення Європейського простору вищої освіти (2003 р.), Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001), схвалена Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки і культури та ін.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання міжнаціонального спілкування досліджували Н. Асипова, готовність вчителів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища вивчали Ф. Асанова, Л. Гончаренко, В. Кузьменко. Значна кількість дисертаційних досліджень (В. Бойченко, Л. Волик, П. Кендзьор, Л. Перетяга) присвячена проблемам полікультурного виховання учнів.

Категорія «середовище» розглянута в дослідженнях М. Гамезо, В. Панова, Т. Столярової та ін.), «полікультурне середовище» вивчалось І. Бехом, О. Гуренко, Е. Койковою, О. Чебан, Н. Якою.

Незважаючи на достатню кількість досліджень, відкритим залишається питання про докладне розкриття процесу формування готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ – аналіз структури професійної готовності студентів до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети використано теоретичні (узагальнення педагогічних, психологічних, філософських наукових праць, нормативних документів і навчально-методичних видань), емпіричні (вивчення, аналіз та узагальнення досвіду роботи закладів вищої освіти; бесіди, опитування, педагогічний експеримент).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з концепцією, яку запропонував В. М'ясищев, «стосунки формуються в процесі взаємодії людини із зовнішнім світом і становлять інтегральну систему вибіркових свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності і виражаються в діях, реакціях та переживаннях людини, відображають її основні потреби та інтереси» (М'ясищев, В., 1995). Відомий учений вказує, що система суспільних відносин, до якої включена людина з часу свого народження, формує її суб'єктивні відносини до всіх сторін дійсності. «І саме ця система відносин людини до світу, який оточує, і до самої себе є найбільш специфічною характеристикою особистості, більш специфічною, аніж, наприклад, низка її інших компонентів, таких як характер, темперамент, здібності» (М'ясищев В., 1995).

Цілісна система відносин охоплює три взаємопов'язаних компоненти: ставлення людини до інших, до себе і до зовнішнього світу (М'ясищев В., 1995). Автор обґрунтовує формування людських стосунків та зазначає, що

«особистість характеризується насамперед як система стосунків людини до навколишньої дійсності. Найголовніше і визначальне в особистості – її ставлення до людей... Стосунки людини являють свідомий, заснований на досвіді, вибірковий психологічний зв'язок з різними сторонами життя. Стосунки характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, тому вони і є рушійною силою особистості» світу (М'ясищев, В., 1995).

Дослідники (М. Дяченко, Л. Кандибович, Я. Коломінський) пропонують таку структуру міжособистісної взаємодії: «1) певні спонукання (зацікавлення, розуміння потреби у взаємодії, співробітництві, спілкуванні тощо); 2) певна поведінка (мова, дії, жести, міміка тощо); 3) емоції і почуття (задоволення від спілкування, симпатія чи антипатія, взаємна атракція або негативні стани тощо); 4) пізнання (сприймання іншого, мислення, уява, уявлення); 5) саморегуляція, воля (витримка при відсутності взаєморозуміння, володіння собою у випадку конфлікту, надання допомоги іншим у важкій ситуації тощо)» (Дяченко М., & Кандибович, Л., 1976, Коломинский, Я., 2008).

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу з'ясувати структуру готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії як таку, що містить:

1. Міжкультурне порозуміння, що виступає основною умовою, передумовою та теоретичним фундаментом для успішного здійснення полікультурної взаємодії.

2. Міжкультурну емпатію (емпатію як стан пізнання і емоцій людини, що передбачає розуміння думок інших людей, їхнього внутрішнього психологічного стану та точок зору самих людей стосовно цього стану; емпатію як емоційний відгук, що з'являється на підґрунті розуміння емоційного стану інших людей; емпатію як співчуття, що виражається в здатності людини проявляти чуйне, співчутливе ставлення до переживань, неприємностей, нещастя людей, що оточують. Така здатність забезпечується поєднанням пізнавальних та емоційних здібностей людини, наявності спроможності розрізняти та добре розуміти емоційний стан комунікативних партнерів, що викликає в ній соціально подібні (тобто адекватні) емоційні реакції, які вона демонструє своїм співрозмовникам). Міжкультурна емпатія проявляється також у готовності людини сприймати та приймати різні точки зору людей як представників конкретних культурних спільнот, прояві позитивного ставлення й поваги до них, здійсненні делікатного спостереження за своїм співрозмовником, демонструванні готовності «управління власними враженнями» та «прийманні відмінностей», а також у здатності правильно інтерпретувати міжособистісні відносини на підставі усвідомлення емоційного стану кожного учасника взаємодії.

3. Міжкультурну рефлексію. Характеризуючи цей компонент, ми покликаємося на ідеї відомого західного вченого, фундатора концепції «відображення в дії» Д. Шона, який виокремив два види рефлексивної практики: «відображення-на-дію» та «відображення-в-дії». Перша з цих практик передбачає, що людина спрямовує рефлексію на проведення аналізу, оцінювання своїх дій, виконаних у минулому, виявлення при цьому позитивних та негативних наслідків. Інша рефлексивна практика пов'язана з аналізом та оцінюванням людиною своїх поточних дій, тобто дій, що відбуваються під час самоспостереження за ними в реальному часі. Як підкреслює Ван Йялінг, важливо, щоб студенти могли залучати в процесі міжособистісної взаємодії обидва види рефлексії (Nieto S., 2000).

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури уможливорює зробити висновок, що готовність студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету включає: сукупність полікультурних знань та вмій (зокрема, умінь знаходити, оцінювати, тлумачити та використовувати на практиці інформацію полікультурного характеру, потрібної для успішної міжкультурної комунікації, дізнаватися про особливості спілкування з носіями різних культур, ураховувати в спілкуванні культурні детермінанти поведінки своїх співрозмовників, виокремити й ефективно використовувати наявний культурний контекст для забезпечення двобічної адаптації комунікативних партнерів, результативно діяти в наявних умовах комунікації); відповідні особистісні якості (шанобливість стосовно співрозмовника, толерантність до його культурних відмінностей, умов полікультурної співпраці й поведінки своїх співрозмовників, що необхідно для визначення загальних орієнтирів, ракурсу щодо розуміння різних аспектів полікультурного світу та його цілеспрямованого й усвідомленого перетворення, а також цілей комунікації, пошуку точок дотику в поглядах учасників взаємодії щодо їх досягнення); відчуття позитивних емоцій стосовно партнера по спілкуванню.

З огляду на багатоаспектне поле визначень змісту й особливостей готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету, ми вважаємо за можливе виокремити структурні компоненти (раціональний, аксіологічний, дієвий, рефлексивний), критерії (когнітивно-функціональний, емоційно-ціннісний, мотиваційно-потребнісний, особистісний) та показники готовності.

Когнітивно-функціональний критерій визначається за такими показниками, як: знання основних нормативних документів, що регламентують здійснення полікультурної освіти й громадянського виховання в Україні; знання міжнародних і вітчизняних документів, що регламентують захист прав національних меншин; знання про етимологію термінів, зміст і співвідношення понять «етнос» і «нація», «етнічний» і «національний»; знання про визначальні риси етносу; знання психолого-педагогічної та методичної літератури з проблем міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі; знання і прийняття загальнолюдських норм моралі та правил міжособистісних взаємин на різних рівнях людської життєдіяльності, зіставлення з ними власних переконань і поведінки; знання правил культури поведінки та культури спілкування в полікультурному соціумі, особливостей їхнього прояву; знання й розуміння рідної, світової, іншомовної культур, культури міжкультурного спілкування; розуміння необхідності по-сучасному розв'язувати практичні завдання, оригінально поєднувати відомі прийоми і засоби взаємодії в міжкультурному середовищі; оволодіння знаннями про основні ідеї, принципи, завдання багатокультурності, про

особливості міжкультурного та міжнаціонального спілкування, яке ґрунтується на толерантності; знання соціальних проблем свого суспільства, світу основних понять та категорій полікультурної освіти – світова культура, унікальність, національне самовизначення, поліетнічне середовище, відмінності між культурами, розмаїття культур, взаємодія культур, діалог культур тощо; педагог також має знати про етносоціальне та етнокультурне розмаїття України та регіону, у якому мешкає, про міжетнічні, міжкультурні та міжконфесійні відносини в межах країни та за кордоном, про взаємозбагачення культур під час взаємодії; знання етики дискусійного спілкування та взаємодії з людьми, які дотримуються інших поглядів, наприклад, релігійних, з представниками інших культур.

Отже, людина під час здійснення полікультурної взаємодії керується як усвідомленими, так і неусвідомленими, інтуїтивними знаннями та досвідом (ці знання та досвід були засвоєні нею раніше, проте тепер за конкретних умов використовуються практично миттєво, без раціонального осмислення).

Якість сформованості когнітивно-функціонального критерію готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету оцінюється за такими показниками, як повнота, цілісність, міцність, доповнюваність психолого-педагогічних знань про міжособистісну взаємодію в полікультурному середовищі.

Емоційно-ціннісний критерій визначається за такими показниками, як: прояв позитивного ціннісного ставлення до інших культур та їхніх носіїв, відчуття позитивних емоцій від спілкування з представниками інших соціокультурних спільнот. Він передбачає готовність людини сприймати та приймати різні точки зору людей як представників конкретних культурних спільнот, прояв позитивного ставлення й поваги до них, здійснення делікатного спостереження за своїм співрозмовником, демонстрування готовності «управління власними враженнями» та «прийманні відмінностей», а також у здатності правильно інтерпретувати міжособистісні стосунки на підставі усвідомлення емоційного стану кожного учасника взаємодії; розуміти почуття і думки іншої людини, моральної підтримки її прагнень, готовності сприяти їх здійсненню; знайти в кожному конкретному випадку потрібну форму звертання, розуміння внутрішнього стану людини, правильне оцінювання своїх слів, учинків, усвідомлення того, як їх сприймає інша людина, як реагує на них; бажання спілкуватися з представниками інших етносів; усвідомлення себе носієм національних цінностей, розуміння взаємозалежності між собою та всіма людьми; повага та толерантне ставлення до мови, релігії, культури різних націй; виступати представником національної культури, усвідомлюючи себе полікультурним суб'єктом, здатним активно діяти в полікультурному середовищі.

Міжкультурна емпатія проявляється також у готовності людини сприймати та приймати різні точки зору людей як представників конкретних культурних спільнот, прояві позитивного ставлення й поваги до них, здійсненні делікатного спостереження за своїм співрозмовником, демонструванні готовності «управління власними враженнями» та «прийманні відмінностей», а також у здатності правильно інтерпретувати міжособистісні відносини на підставі усвідомлення емоційного стану кожного учасника взаємодії.

Мотиваційно-потребнісний критерій визначається за такими показниками, як: розвиненість мотивів щодо оволодіння знаннями та вміннями полікультурної взаємодії, наявність потреби в їхньому постійному вдосконаленні. Мотиви розвиваються і формуються на основі потреб. Потреби, трансформуючись у мотиви, детермінують поведінку вчителя, яка набуває етичної цінності, якщо сформовані відповідні уміння та навички в студента.

Якість сформованості мотиваційно-потребнісного критерію готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету оцінюється за такими показниками, як розвиненість, міцність, якість, урівноваженість, стійкість, педагогічна забарвленість почуттів та мотивів, які детермінують поведінку студентської молоді в поліетнічному середовищі.

Критерій містить комплекс гуманних почуттів (емпатія, співпереживання, довіра, співчуття, чуйність та ін.), осягнення їхньої сутності, прагнення до вияву в повсякденному житті.

Особистісний критерій готовності студентської молоді до міжособистісної взаємодії включає: сукупність полікультурних знань та вмінь (зокрема, уміння знаходити, оцінювати, тлумачити та використовувати на практиці інформацію полікультурного характеру, яка потрібна для успішної міжкультурної комунікації, дізнаватися про особливості спілкування з носіями різних культур, урахувати в спілкуванні культурні детермінанти поведінки своїх співрозмовників, виокремлювати й ефективно використовувати наявний культурний контекст для забезпечення двобічної адаптації комунікативних партнерів, результативно діяти за наявних умов комунікації); відповідні особистісні якості (шанобливість стосовно співрозмовника, толерантність до його культурних відмінностей, умов полікультурної співпраці й поведінки своїх співрозмовників, що необхідно для визначення загальних орієнтирів, ракурсу щодо розуміння різних аспектів полікультурного світу та його цілеспрямованого й усвідомленого перетворення, а також цілей комунікації та пошуку точок дотику в поглядах її учасників щодо їх досягнення); відчуття позитивних емоцій стосовно партнера по спілкуванню.

Особистісний критерій передбачає готовність до проектування власної стратегії розвитку, корекцію поведінки у стандартних та нестандартних умовах.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Готовність студентської молоді до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету включає сукупність полікультурних знань та вмінь, відповідні особистісні якості, відчуття позитивних емоцій стосовно партнера по спілкуванню.

Вивчення означеної проблеми свідчить про необхідність розгортання подальших перспективних напрямів дослідження: удосконалення технологій професійної підготовки студентської молоді щодо формування готовності до міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі педагогічного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Ананьева Е.П. Мультикультурализм как философско-образовательная концепция эпохи глобализации // Universum: Общественные науки: электрон. научн. журн. 2014. №7(8). URL: <http://7universum.com/ru/social/archive/item/1478>
- Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: И-во БГУ, 1976. 176 с.
- Мясищев В. Н. Психология отношений. Избранные психологические труды. под ред. А. А. Бодалева. М.: Изд-во Института практической психологии, Воронеж НПО "МОДЭК", 1995. 356 с.
- Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношения в малых группах. Вопросы психологии. 2008. № 2. С. 44-60.
- Nieto S. Affirming Diversity: the Sjiopolitical Context of Multicultural Education. Nieto Sonia. Longman, 2000. 307 p.

REFERENCES

- Ananyeva E.P. Multiculturalism as a philosophical and educational concept of the era of globalization // Universum: Social Sciences: Electronic Science Journal. 2014, No. 7 (8). URL: <http://7universum.com/ru/social/archive/item/1478>
- Dyachenko M.I., Kandybovich L.A. Psychological problems for the activity readiness. Minsk: Institute of BSU, 1976. 176 p.
- Myasishchev V.N. Psychology of relations. Selected psychological works. ed. A. A. Bodaleva. M.: Publishing house of the Practical Psychology Institute, Voronezh NPO "MODEK", 1995. 356 p.
- Kolominskiy Ya. L. Psychology of mutual relations in small groups. Psychology issues. 2008. No. 2. S. 44-60.
- Nieto S. Affirming Diversity: the Sjiopolitical Context of Multicultural Education. Nieto Sonia. Longman, 2000. 307 p.

Статтю подано до редколегії 15.10.2020 р.
Рекомендовано до друку 04.11.2020 р.